
Vključenost staršev v šolanje otroka in uporaba psihoaktivnih snovi pri mladostnikih

Karmen Osterc Kokotovič, Branka Čagran, Mateja Pšunder

Mladostnik mora do prehoda v odraslost uspešno izpolniti številne razvojne naloge, ki znajo biti za marsikaterega mladostnika in njegove starše precej zahtevne in kompleksne (Dolenc, 2015; Poljšak Škraban, 2002; Zupančič, 2004; Zupančič in Svetina, 2004). V tem obdobju mladostniki zbirajo razne izkušnje tudi na osnovi poskusov in zmot (Roškar, 2009). Tudi začetki prvih poskusov psihoaktivnih snovi¹ segajo prav v obdobje mladostništva (Evropsko poročilo ESPAD, 2015; Koprivnikar, 2015; Stergar in Urdih Lazar, 2014). Mladostništvo je obdobje v življenju, ko je prav področje izobraževanja močno prepleteno z intenzivnimi razvojnimi dogajanjmi. V obdobju mladostništva se začnejo mladostniki intenzivneje soočati z zahtevami v šoli (Kobolt, 2010). Številne raziskave (Bachman et al., 2008; El Nokali et al., 2010; Hill et al., 2004) so tudi pokazale, da lahko vključenost staršev v otrokovo šolanje izboljša učne dosežke na način, da zmanjšuje otrokove vedenjske težave, ki bi lahko ovirale proces učenja. Ker uporaba psihoaktivnih snovi, predvsem v obdobju mladostništva, resno ogroža mladostnikov razvoj in zdravje, smo preučili vključenost staršev v šolanje otroka kot enega izmed varovalnih dejavnikov, ki lahko preventivno vpliva, da mladostnik varno prehodi pot do odraslosti. Pozornost smo tako namenili raziskovanju povezanosti med vključenostjo staršev v šolanje otroka in uporabo psihoaktivnih snovi pri mladostnikih.

¹ V strokovni literaturi je mogoče najti različne termine za poimenovanje snovi, ki vplivajo na vedenje in počutje posameznika, med drugim: droge, mamila, psihoaktivne snovi oz. substance, psihotropne snovi, opojna sredstva itd. (Hočevvar, 2005: 23). V tem prispevku bomo za navedene snovi uporabljali termin psihoaktivne snovi.

Družina kot najpomembnejši varovalni dejavnik preprečevanja uporabe psihoaktivnih snovi

Žmuc Tomori (1994: 11) je zapisala »vse, kar je za otroštvo res bistvenega, se zgodi v družini«. Pahole (2011) pravi, da je družina tista, ki da izkušnje prvih odnosov in varnosti, nas zaznamuje in opredeli. Pšunder (1994: 57) navaja, da je za družino značilno individualno ukvarjanje z otrokom, kar doprinese k uspešnosti v vzgoji. Močno vpliva na otrokov razvoj in njegove kasnejše odločitve, med katere sodi tudi uporaba psihoaktivnih snovi. Slednje kaže na velik pomen družine ter starševstva pri preventivi. Ker je tvegano vedenje povezano z uporabo psihoaktivnih snovi, na katere lahko vpliva družina, bomo na kratko osvetlili pomen družine za mladostnika.

Veliko družin obdobje mladostništva zamaje v temeljih, kajti mladostnik vnaša vanjo potrebo po spremembi (Pahole, 2011). Zupančič in Svetina (2004) izpostavita, da se v tem obdobju začne spreminjati odnos med mladostnikom in starši, saj mladostnik bolj dejavno komunicira s širšim socialnim okoljem. Puklek Levpušček (2011) govori o reorganizaciji odnosa med starši in mladostnikom ter izpostavi, da je prav ta odnos v tem obdobju zelo pomemben. Navaja, da gre v tem odnosu za vzajemno učinkovitost obeh strani. Prav starši lahko s svojim vedenjem mladostnika usmerjajo k odgovornejšemu vedenju in ravnanju, hkrati pa lahko mladostnik z večjo zrelostjo vpliva na večje zaupanje staršev.

Nekateri avtorji (Pšunder, 1994; Trampuž, 1994; Vodopivec, 1998) izpostavijo vzgojo otrok kot eno najpomembnejših nalog staršev. Ugotavljajo, da vzgoja močno vpliva na otrokov razvoj in njegove odločitve. Raziskava (Becona et al., 2012), ki je preučevala vzgojni stil staršev in uporabo psihoaktivnih snovi, je pokazala, da je avtoritativni vzgojni stil varovalni dejavnik glede uporabe psihoaktivnih snovi, medtem ko brezbriznost staršev povečuje tveganje za uporabo psihoaktivnih snovi. Prav tako je raziskava (Montgomery et al., 2009), ki je preučevala vzgojne stile in vzorce uživanja psihoaktivnih snovi, pokazala, da je bil pri mladostnikih, ki so uporabljali več vrst psihoaktivnih snovi, navzoč brezbrizni vzgojni stil staršev.

Tudi ugotovitve raziskave (Lamborn et al., 1991), ki je vključevala mladostnike od 14. do 18. leta, kažejo, da so mladostniki, ki so ocenili starše kot avtoritativne, dosegli višji nivo na področju psihosocialnih kompetenc ter nižji nivo na področju vedenjske in psihološke nefunkcionalnosti. Pri mladostnikih, ki so starše ocenili za brezbrizne, so bili rezultati obratni. Povprečno dobre rezultate glede psiholoških kompetenc, poslušnosti in standardov, ki ustrezajo odraslim, so dosegali mladostniki, ki so starše ocenili kot avtoritativne. Pri teh mladostnikih se je pokazala relativno

šibka samopodoba. Pri mladostnikih, ki so starše ocenili kot permissivne, je bilo zaznati visoko stopnjo samopodobe, vendar so bili visoko tvegani za uživanje psihoaktivnih snovi in zanemarjanje šolskega področja. Raziskava (Cohen in Rice, 1997), ki je preučevala povezanost vzgojnega stila s šolskimi dosežki ter uporabo alkohola in tobaka, je izpostavila, da je bolj pomembno mladostnikovo zaznavanje vzgojnega stila v povezavi z uporabo alkohola in tobaka. Če mladostnik ni zaznal starša kot avtoritativnega, je bilo pri mladostniku več uporabe. Študija je pokazala, kako pomembno je otrokovo zaznavanje vzgojnega stila staršev in ne, kaj mislijo starši, kateri vzgojni stil je za njih značilen.

Nadalje je raziskava (Baumrind, 1991), ki je preučevala družinsko socializacijo in razvojne kompetence mladostnikov, pokazala, da so bili avtoritativni starši z visoko stopnjo zahtevnosti in odzivnosti pomembno uspešnejši pri obvarovanju njihovih mladostnikov pred uporabo psihoaktivnih snovi in pri gradnji mladostnikovih kompetenc. Študija (Johnson in Pandina, 2009), ki je preučevala vpliv družinskega okolja na otrokovo uporabo alkohola, marihuane ter ostalih psihoaktivnih snovi, delikventno vedenje in disfunkcionalno reševanje težav, je pokazala, da je uporaba alkohola pri mladostniku povezana s stališči staršev istega spola do omenjene psihoaktivne snovi. Rezultati raziskave so tudi pokazali, da sovražen odnos staršev in pomanjkanje topline pomembno vplivata na mladostnikovo uporabo alkohola, marihuane in ostalih nedovoljenih psihoaktivnih snovi. Sovražen odnos s strani obeh staršev prispeva tudi k delikventnosti med sinovi ter k uporabi disfunkcionalnih metod reševanja problemov pri sinovih in hčerah.

Avtoritativni vzgojni stil, kot pravita Peček Čuk in Lesar (2009), najbolj spodbuja odgovorno ravnanje posameznika, postopno zmanjšuje odvisnost od staršev, razvija samostojno odločanje, spretnost vodenja samega sebe, sodelovanja ter spoštovanja drugih in njihovih potreb. Tudi Durkin (1995) navaja, da avtoritativno starševstvo nudi otroku čustveno varnost, ki deluje na otrokovo doživljanje samostojnosti in samozaupanja tudi v drugih socialnih okoljih. Avtor pojasnjuje, da avtoritativni starši pojasnijo otroku svoje vedenje in se pogovarjajo z njim o svojih zahtevah, pravilih ter pričakovanjih. S tem se otrok zaveda in razume postavljena pravila, pričakovanja, vrednote in cilje, se v različnih situacijah ravna v skladu z njimi in jih zato lažje ponotranji.

Naloga staršev v vzgoji je tudi jasno postavljanje mej in pravil v družini ter seveda njihovo izvajanje (Mrgole in Mrgole, 2013; Nüssdorfer, 2012; Peček Čuk in Lesar, 2009). S postavljanjem mej se gradijo tudi odnosi med starši in otrokom. Postavljene meje ne pomenijo prepovedi in kazni, ampak so namenjene vodenju, podpiranju in spodbudi ter kažejo

spoštovanje otroka (Rogge, 2004). Tudi Grün in Robben (2009) vidita v postavljanju mej izraz spoštovanja, medsebojnega zblževanja, globjega odnosa ter izkazovanja ljubezni staršev do otroka. Prav tako je Juul (2008) prepričan, da je otrok v okviru mej in pravil, ki mu jih postavljajo starši, pripravljen sodelovati brez večjega uporništv. Je pa pomembno, da starši vzporedno in skladno z odraščanjem postavljene meje in pravila spreminjajo. Tudi Pantley (2007) govori o pravilih kot o smernicah, ki otroku pomagajo preprečiti nezaželeno vedenje. Kastelic in Mikulan (2004) poudarjata, da je treba glede uporabe psihoaktivnih snovi otroku dopovedati, da so pravila glede prepovedi uživanja le-teh dokončna in se ne bodo spremenila. Nadalje opozorita, da imajo, tako kot dobri in ljubeči odnosi v družini ter jasna pravila, pomembno vlogo pri preprečevanju uporabe psihoaktivnih snovi tudi vrednote v družini. Pravita, da se v družini privzgajajo pogledi na to, kakšno obnašanje je primerno in kakšno ne, ter kakšne so posamezne vrednote. Prepričana sta, da je mladostnik, ki sprejme odločitev, da ne bo uporabljal psihoaktivnih snovi, to običajno sklenil zato, ker je prepričan, da so te škodljive. Družinske in družbene vrednote so tiste, ki dajejo otrokom oporo oziroma potrebno moč, da odklonijo psihoaktivno snov takrat, ko so pred skušnjo. Otrok s trdnimi družinskimi in družbenimi vrednotami ne bo popustil pred skušnjo (ibid.).

Mladostništvo kot obdobje tveganega vedenja

Mladostništvo predstavlja obdobje, v katerem se posameznik sooča s številnimi razvojnimi nalogami, izzivi in vprašanji (Dolenc, 2015: 178). Ule (2008: 45) navaja, da je obdobje mladostništva stanje človekovega čustvenega in fizičnega spreminjanja, za katerega so značilni »viharji«. Tvegano vedenje v obdobju mladostništva je običajen pojav, saj gre za vsakdanje preizkušanje mej in iskanje samega sebe. Kot navaja Roškar (2009), večina mladostnikov obdobje preživi brez hujših pretresov. Vedenje postane ogrožajoče takrat, ko se prične v zgodnjem mladostništvu in ni omejeno le na posamezne priložnosti ter je povezano z življenjskim stilom, ki je za mladostnika neustrezen.

Mladostniki želijo v tem obdobju odrasti in prevzemati odgovornosti, kar želijo tudi njihovi starši. Osamosvajanje mladostnika zahteva vzpostavitev drugačnih odnosov v družini. Ti se morajo spremeniti toliko, da si mladostnik do neke mere pridobi enakopraven položaj s svojimi starši. Z njimi ostaja še vedno čustveno povezan, a hkrati gre v smeri razvoja neodvisnosti. Tako nastajajo s starostjo otroka tudi spremembe v načinih starševske vključenosti v šolanje otroka, kar je posledica otrokovih potreb po samostojnosti (Allen et al., 2003) in dejanske starševske nezmožnosti pomagati otroku zaradi višje šolske zahtevnosti, ki narašča s

starostjo otroka (Hill et al., 2004). Cugmas (2012) navaja, da se pri starejših otrocih in mladostnikih zmanjša način vedenjske vključenosti. Starši imajo manj kontaktov z učitelji, z otrokovimi sošolci, s starši vrstnikov, z drugimi zaposlenimi v šoli in so manj vključeni v aktivnosti, ki jih organizira šola (Cugmas et al., 2010). Na drugi strani pa Grolnick in Slowiaczek (1994) pravita, da s starostjo narašča delež osebne vključenosti, kar pomeni, da starši govorijo več o šoli in komunicirajo z otrokom ali mladostnikom na različne načine, s čimer izkazujejo zanimanje za njihovo izobraževanje. Prav tako Puklek Levpušček in Zupančič (2009) navajata, da z leti otrokovega šolanja starši vse manj iščejo povratne informacije s strani šole o otrokovi uspešnosti in se vse manj neposredno vključujejo v njegovo učenje. Avtorici pojasnjujeta, da je to posledica rahljanja nadzora staršev nad različnimi otrokovimi dejavnostmi v odziv na njegovo vse večjo samostojnost in kompetentnost.

Na eni strani tako nastajajo s starostjo otroka spremembe v načinih starševske vključenosti in na drugi strani kažejo raziskave, narejene na področju mladih v Sloveniji, ki jih povzemajo Ule in drugi (2000), da se mladina spreminja. Najbolj izstopa pasivnost mladih, ki se odraža na več ravneh mladostniškega ravnanja. Življenje jim ni izziv, rajši imajo mir in uživajo v navidezni brezskrbnosti. Mladi se, kot navaja Ule (2002), v današnjem modernem svetu vse pogosteje počutijo osamljene. To avtorica pripisuje vdoru informacijske tehnologije in vplivu individualizacije, kar je mlade potisnilo iz javnosti v zasebnost. Ta pojav je povečal nekemične odvisnosti, npr. računalniške igrice, uporabo interneta, socialnih omrežij in podobno. Povečala se je tudi uporaba kemičnih snovi, kot so alkohol, cigareti in ostale nedovoljene psihoaktivne snovi. Beg posameznika v navidezno drug svet, ki ga lahko ustvari učinek psihoaktivnih snovi in njihova nadaljnja zloraba, postane posamezniku privlačen, saj mu omogoča odmik od vsakdanjih problemov in naporov.

Ob zapisanem ne velja prezreti niti dejstva, na katerega opozarjata Ule in Kuhar (2002), da je današnji čas doba pogostih stresnih okoliščin in razmer, ki vodijo v velike stiske. Zaradi vedno večjih družbenih in ekonomskih pritiskov, ki jim mladi niso sposobni kljubovati in se z njimi soočiti, se pojavlja med njimi čedalje več delikventnosti, sovražnosti do tujcev, samomorilnosti in uporabe psihoaktivnih snovi. Avtorici izpostavita in opozorita, da mladostniki na uporabo psihoaktivnih snovi še niso pripravljeni, saj še nimajo razvitih obrambnih mehanizmov, s katerimi bi se lahko uspešno upirali ali se soočali s takšnimi negativnimi vplivi.

Mladostništvo je prav tako obdobje, ko večina mladostnikov hodi v šolo in dela stvari, za katere še ne ve, ali jih bo počela tudi kasneje. Izvor številnih socialnih in učnih izzivov ter stresorjev, navaja Dolenc (2015),

predstavlja tudi šola. Predvsem prehod iz osnovne v srednjo šolo lahko predstavlja mladostnikom stresno izkušnjo zaradi povečanega obsega šolskih obveznosti, zahtevnejše učne vsebine in tudi zaradi potrebe po vzpostavljanju novih socialnih odnosov ter prilagajanja novemu šolskemu okolju. Šola je danes, kot navaja Kobolt (2010), storilnostna, tekmovalna in individualno naravnana. S takšno naravnanoostjo izobraževalnega področja postajajo posebno ranljivi mladostniki, ki imajo težave z učenjem in jim ne uspe zaključiti izobrazbe ter so brez ustrezne odnosne, socialne in družinske podpore. Petek (2008) opozarja na situacije, ko mladostnik ni kos pomembnim dogodkom v obdobju mladostništva in razvojnim nalogam. Takrat se pojavijo občutki žalosti, odtujenosti, nemoči. Nastopi lahko depresija in poveča se tveganje za uporabo psihoaktivnih snovi.

Mladi, ki imajo ugodno razvojno, psihično in socialno ozadje, primerne sposobnosti in ustrezne vedenjske strategije, lažje realizirajo družbeno pričakovanja. Kot navaja Kobolt (2010), pa problem nastane pri mladih, katerih življenjski položaj je neugoden zaradi prepleta različnih individualnih in socialnih dejavnikov. Gre za mlade, pri katerih prevladujejo ogrožajoči dejavniki, vezani bodisi na njihovo družino, zgodnje socialno okolje, individualne ali osebne značilnosti in posebne potrebe ali pa na socialno, materialno, etnično, kulturno poreklo.

Tvegano vedenje, kot pravi Roškar (2009), je še posebej ogrožajoče, kadar se pojavi v zgodnjem mladostništvu, kadar je teh dogodkov več in se ponavljajo, kadar vrstniki to vedenje občudujejo, mladostnik pa teži k sprejetosti in pripadnosti vrstnikom ter kadar se dopolnjuje ali prepleta več oblik tveganega vedenja.

Uživanje psihoaktivnih snovi pri mladostnikih

Psihoaktivne snovi so snovi, ki zaradi kemične sestave vplivajo na duševnost in delovanje telesa. Za psihoaktivno snov se pogosto uporablja izraz droga. Kot navajata Kastelic in Mikulan (2004), vpliva uporaba psihoaktivnih snovi na delovanje osrednjega živčnega sistema in tako na delovanje možganov. Psihoaktivne snovi spremenijo zaznavanje, počutje, razmišljanje in vedenje. Lahko imajo prijeten učinek na naše zaznavanje ugodja ter so prav zato nevarne. Avtorja pojasnjujeta, da se jih uporablja pogosto zato, ker povzročajo spremembo zavesti ali počutja, ki je pogosto prijetno, povzročajo euforijo, dajejo lahko tudi občutek večje zbranosti.

V Sloveniji sta še vedno na široko razširjeni in sprejeti razvadi pitje alkohola in kajenje, na kar opozarjajo številni avtorji (Hovnik Keršmanc et al., 2015; Stergar, 1998; Zorko et al., 2014). Izpostavljajo škodljive vplive alkohola in tobaka na zdravje, vendar se ta sporočila s težavo ozaveštujejo pri ljudeh, saj je njuna uporaba zelo vpeta v vsakdan slovenske populacije.

Govorijo tudi o odnosu države, javnosti in posameznikov do alkohola in cigaret, ki je ambivalenten. Odrasli ju po eni strani radi uporabljajo, po drugi strani pa se zgražajo nad mladostniki, če se ga napijejo ali če preveč kadijo (Stergar, 1998).

V preteklosti so uporabo psihoaktivnih snovi in zasvojenost z njimi povezovali bolj z rizičnimi skupinami mladostnikov, pojasnjujeta Kastelic in Mikulan (2004), danes pa je zaznati, da temu ni več tako. Avtorja izpostavita, da so mnogi mladostniki pri prvih poskusih še v otroški dobi, v procesu telesnega, duševnega in socialnega razvoja. So osebno in moralno še nezreli in šele v osnovni šoli. Posledice, ki lahko nastanejo pri mladostniku zaradi uporabe psihoaktivnih snovi, so lahko takojšnje, lahko pa se odražajo postopoma: dobivanje slabih ocen v šoli, kar lahko vodi v opustitev šolanja, krhajo se odnosi z vrstniki, poslabšajo se odnosi z bližnjimi, marsikdo zaide v kriminal, brezposelnost in kasneje se pridružijo še zdravstvene težave.

Stergar (1998) navaja, da ima vsak, ki uporablja psihoaktivne snovi, svoj razlog in večina jih izhaja iz potrebe po boljšem počutju. Do prvih poskusov pride ponavadi, navaja avtorica, iz radovednosti, nadaljnjo uporabo pa spremlja težnja po učinku, ki ga je vzeta psihoaktivna snov dala. Za poskus in uporabo psihoaktivne snovi se, pojasnjuje Stergar (1992), mladostnik običajno odloči zavestno. Sprva jo poskusi in kasneje začne z njo eksperimentirati. Avtorica izpostavi, da se za eksperimentiranje s psihoaktivnimi snovmi ponavadi odločajo mladi, željni zabave, novih avantur, mladi, ki s psihoaktivno snovjo blažijo stres, tesnobo, iščejo začasen pobeg ali pa si zgolj želijo biti sprejeti v družbi. Med pogostejše uporabnike psihoaktivnih snovi, kot navajata Kastelic in Mikulan (2004), ponavadi zaidejo tisti, ki imajo v osebno razvoju več šibkih točk, kar je odvisno tudi od življenja v družini in odnosov, ki vladajo v njej. Za vsakega posameznika je tako izredno pomembno zlasti, da ima pozitivno čustveno izkušnjo in predvsem občutek, da je sprejet, ljubljen in varen.

Avtorja nadalje opozarjata, da ima velik pomen glede odločitve za poskus psihoaktivne snovi mladostnikov odnos do uporabe psihoaktivnih snovi, ki se oblikuje vse življenje. Izpostavita, da so najpomembnejši zgled ljudje, s katerimi se mladostniki istovetijo. Na odločitve mladostnikov tako vplivajo s svojim odnosom in zgledom starši, vrstniki in pomembni drugi (vzgojitelji, profesorji, trenerji ...).

Kot smo navedli že v začetnem delu prispevka, je ena najpomembnejših nalog vseh staršev vzgoja otrok, ki je hkrati tudi ena najtežjih, saj se zanjo ne moremo vnaprej pripraviti. Vzgoja močno vpliva na otrokov razvoj in njegove odločitve. Med te odločitve sodi tudi uporaba psihoaktivnih snovi, zato je še kako pomembna. V procesu odraščanja imajo

pomembno vlogo za starše in njihove otroke tudi vzgojno-izobraževalne institucije, ki družini pomagajo prehoditi varno pot otroka do odraslosti. Skozi celotno odraščanje so starši in otrok vpeti v proces šolanja, zato mora sodelovanje med domom in šolo temeljiti na skupni skrbi za celovit, kakovosten razvoj in napredek otroka ter mladostnika. To je profesionalna zaveza učiteljev do staršev in moralna ter čustvena zaveza staršev in učiteljev do otrok (Intihar in Kepec, 2002: 17).

Pomen vključenosti staršev v šolanje otroka

Vključenost staršev ali, kot jo poimenujejo nekateri avtorji (Maccoby in Martin, 1983; v Grolnick in Slowiaczek, 1994; Grolnick in Slowiaczek, 1994), vpletenost je opredeljena kot stopnja, na kateri se starši posvetijo vlogi staršev in spodbujajo otrokov optimalni razvoj. Steinberg in drugi (1992) vključenost staršev v šolanje otrok definirajo kot pomoč pri nalogah, če jih otroci za to prosijo, vključevanje v šolske programe, spremljanje športnih in drugih dejavnosti in prireditev v šoli, pomoč pri izbiri izbirnih vsebin in poznavanje mladostnikovih dosežkov v šoli. Hill in Taylor (2004) opredeljujeta pojem vključenosti staršev v šolanje otroka kot vpletenost staršev v delo šole in otrok, s katerim želijo prispevati k boljši učni uspešnosti svojih otrok in s tem k njihovi boljši prihodnosti. Gonzalez-DeHass in drugi (2005) opredeljujejo vključenost staršev v šolanje njihovih otrok kot vedenje, usmerjeno v otrokovo šolanje.

Pomerantz in drugi (2007) govorijo o dveh vrstah vključevanja staršev v šolanje otroka: vključevanje doma in vključevanje v šoli. Vključevanje v šoli predstavlja tisti del, ki zahteva neposredne stike staršev in učiteljev oziroma šole, kot so: sodelovanje na roditeljskih sestankih in govorilnih urah, prisostvovanje na šolskih prireditvah ali prostovoljno delo v šoli. Med vključevanje staršev doma uvrščajo: zagotavljanje pogojev za otrokovo učenje, pomoč pri opravljanju domačih nalog, pomoč otroku pri šolskih zadolžitvah, svetovanje pri izbiranju izbirnih predmetov, odzivanje na otrokovo nadaljnje izobraževalno prizadevanje in pogovor z otrokom o šoli. Omenjeni avtorji različno opredeljujejo vključenost staršev v šolanje, vendar je pri vseh skupni imenovalec težnja staršev k optimalnemu razvoju otroka in njihovo spodbujanje otroka k razvijanju sposobnosti v skladu z otrokovimi dispozicijami in tako zagotavljanje otrokove uspešnosti na različnih ravneh in področjih.

Rezultati raziskave, ki sta jo izvedla Hoover-Dempsey in Sandler (1997), so pokazali, da se v šolanje otrok vključujejo predvsem starši, ki so prepričani, da s svojim vedenjem, načini ravnanja in vrednotami v odnosu do otrok pomembno vplivajo na otrokov razvoj. Starši, ki so prepričani, da s svojo pomočjo pri otrokovem učenju, s posredovanjem vrednot in

pozitivnih stališč o pomenu znanja in šolanja, s sodelovanjem z učitelji in vključenostjo v upravljanje šole lahko pripomorejo k učni uspešnosti otroka in so pri tem tudi dejansko uspešni, so v večji meri motivirani za aktivno vključevanje v šolanje otrok.

Raziskava (Izzo et al., 1999), ki je preučevala vključenost staršev v šolanje otroka, je pokazala, da je bila pri otrocih, katerih starši so imeli negativnejši odnos do izobraževanja, stopnja neprimerne vedenja višja.

Številne raziskave, ki jih povzemamo v nadaljevanju, so potrdile, da ima vključenost staršev v šolanje otroka pomemben vpliv na uporabo psihoaktivnih snovi. El Nokali in drugi (2010) so ugotovili, da lahko vključenost staršev v otrokovo šolanje izboljša otrokovo učno uspešnost, saj vpliva na otrokovo vedenje, kar posledično zmanjšuje otrokove vedenjske težave, kamor sodi tudi uporaba psihoaktivnih snovi. Tudi vzdolžna študija z otroki (Hill et al., 2004), starimi od 12 do 16 let, je pokazala, da so vedenjske težave posredni dejavnik med vključenostjo staršev in učnim uspehom njihovih otrok. Ciairano in sodelavci (2006) so v raziskavi, v kateri so sodelovali mladostniki, stari od 15 do 19 let, ugotovili, da prisotnost osebnih varovalnih dejavnikov, ki so povezani s šolsko uspešnostjo in visokim vrednotenjem šole, konvencionalnim in produktivnim vedenjem, zmanjša verjetnost, da bo mladostnik uporabljal psihoaktivne snovi, kot so cigarete, alkohol in ostale nedovoljene psihoaktivne snovi. Becerra in Castillo (2011) sta preučevala razmerje med starševsko podporo in starševskim nadzorom skozi mladostništvo in zadnjo uporabo alkohola, cigaret in marihuane na vzorcu 980 mladostnikov v starosti od 15 do 22 let. Rezultati so pokazali, da sta starševski nadzor in podpora pomembna napovedovalca nižje uporabe psihoaktivnih snovi v življenju med fanti in dekleti.

Raziskava, ki jo je izvedel Bachman s sodelavci (2008), je pokazala, da je vključenost staršev pomemben varovalni učinek glede uporabe psihoaktivnih snovi v mladostništvu. Starševska vključenost v šolanje otrok pri 14. letih se je pokazala za skromen preventivni učinek glede kajenja cigaret. Prav tako je raziskava pokazala, da bodo mladi, katerih starši so bolj vključeni v njihovo šolanje, pri starosti 14 let manj pogosto posegali po alkoholu. Pri uporabi marihuane se je vključenost staršev v šolanje njihovih otrok, kot so spremljanje šolskega dela otroka in vključenost pri domačih nalogah, zahtevanje opravil, omejitev glede gledanja televizije, pokazala, da je bila uporaba marihuane v starosti 18 let skoraj dvakrat bolj verjetno pri tistih, katerih starši so bili najmanj vključeni štiri leta prej v primerjavi s tistimi, katerih starši so bili pretežno vključeni. Tudi Li in drugi (2014) so prišli do ugotovitev, da so puberteta in družinski faktorji močni napovedovalci uporabe alkohola v obdobju mladostništva. Kelly in drugi

(2011) pravijo, da imajo starši pomembno vlogo pri zmanjševanju dejavnikov tveganja za uporabo alkohola. Nadalje so Kpozehouen in drugi (2015) s študijo med mladostniki, starimi med 10 in 19 let, prišli do ugotovitev, da je slabša vključenost staršev v šolanje otrok pomemben dejavnik tveganja za mladostnikovo uporabo cigaret in marihuane. Nižja vključenost staršev se je tudi v raziskavi, ki so jo izvedli Chen in drugi (2005), pokazala kot skromna povezava z večjim tveganjem za poskus marihuane pri mladostnikih.

Iz navedenega je mogoče povzeti, da je manj uporabe psihoaktivnih snovi pri mladostnikih, katerih starši so bolj vključeni v njihovo šolanje. Povzeli smo številne tuje raziskave, ki govorijo o preventivnih učinkih vključenosti staršev v šolanje otroka glede uporabe psihoaktivnih snovi. V Sloveniji tovrstne raziskave nismo zasledili. Veliko raziskav v Sloveniji sicer govori o razširjenosti uporabe psihoaktivnih snovi med mladostniki, ne pa o preventivnih učinkih. Prav to nas je spodbudilo k raziskovanju vključenosti staršev v šolanje otroka kot enega izmed preventivnih dejavnikov, saj je prav obdobje mladostništva, v katerega najpogosteje segajo začetki uporabe psihoaktivnih snovi, intenzivno vpeto v področje izobraževanja.

Namen empirične raziskave

Namen raziskave je bil ugotoviti, ali obstaja povezanost med vključenostjo staršev v šolanje mladostnika in mladostnikovo uporabo psihoaktivnih snovi. Zastavili smo si naslednja temeljna raziskovalna vprašanja:

- 1) Kako mladostniki ocenjujejo stopnjo vključenosti staršev v njihovo šolanje?
- 2) Kako pogosti so poskusi psihoaktivnih snovi med mladostniki?
- 3) Ali obstaja povezanost med vključenostjo staršev v šolanje otroka in mladostnikovo uporabo različnih vrst psihoaktivnih snovi, starostjo prvih poskusov psihoaktivnih snovi in pogostostjo uporabe psihoaktivnih snovi?

V okviru zadnjega raziskovalnega vprašanja smo postavili sledeče raziskovalne hipoteze:

H1: Predpostavljali smo, da obstaja povezanost med vključenostjo staršev v šolanje otroka in številom vseh psihoaktivnih snovi, ki jih je mladostnik poskusil, in sicer bodo mladostniki, katerih starši so bolj vključeni v šolanje otroka, poročali o manjšem številu poskusov različnih vrst psihoaktivnih snovi.

H2: Predpostavljali smo, da obstaja povezanost med vključenostjo staršev v šolanje otroka in mladostnikovo starostjo pri prvih poskusih psihoaktivnih snovi, in sicer bodo mladostniki, katerih starši so bolj vključeni v šolanje otroka, poročali o višji starosti prvega poskusa psihoaktivne snovi.

H3: Predpostavljali smo, da obstaja povezanost med vključenostjo staršev v šolanje otroka in pogostostjo mladostnikove uporabe psihoaktivnih snovi, in sicer bodo mladostniki, katerih starši so bolj vključeni v šolanje otroka, redkeje uporabljali psihoaktivne snovi.

Metodologija

Raziskovalni vzorec

Raziskava je temeljila na neslučajnostnem namenskem vzorcu učencev 9. razredov mariborskih in okoliških osnovnih šol ter 2. letnikov mariborskih srednjih šol. V vzorec 2. letnikov srednjih šol so bili zajeti oddelki različnih programov srednjega izobraževanja. Na spletnih straneh Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport (vpis 2014/15) smo pogledali, koliko učencev devetih razredov nadaljuje izobraževanje v različnih srednješolskih programih. Na osnovi pridobljenih podatkov smo proporcionalno zajeli dijake iz različnih srednješolskih programov, tako da sta bila vzorca mladostnikov 9. razredov in mladostnikov 2. letnikov podobna z vidika vrste demografskih podatkov. V vzorec 2. letnikov smo tako zajeli 66 dijakov iz programa splošne gimnazije iz dveh mariborskih gimnazij, 10 dijakov, vpisanih v program strokovne gimnazije, iz ene srednje šole, 88 dijakov, vpisanih v program srednjega tehniškega in strokovnega izobraževanja, iz petih srednjih šol, 39 dijakov, vpisanih v program srednjega poklicnega izobraževanja, iz dveh srednjih šol ter 8 dijakov, vpisanih v program nižjega poklicnega izobraževanja, iz ene srednje šole.

Vzorec je zajemal 404 mladostnike, od tega je bilo 193 učencev 9. razredov osnovnih šol in 211 dijakov 2. letnikov srednjih šol. V vzorec je bilo zajetih 51,5 % fantov in 48,5 % deklet.

Zbiranje podatkov

Podatke smo zbrali s pomočjo vprašalnika, ki je nastal za potrebe raziskave. S šolami smo vzpostavili stik in jih prosili za sodelovanje. Za šole, ki predhodno niso imele soglasja staršev za anketiranje mladostnikov, smo pripravili soglasje in ga pred samo izvedbo anketiranja tudi pridobili.

Izpolnjevanje vprašalnikov je potekalo v razredu, in sicer skupinsko, oktobra in novembra 2015. Udeležencem raziskave je bil pri tem pojasnjen namen raziskave: da bodo njihovi odgovori ostali anonimni, da ni pravih in napačnih odgovorov, da bodo rezultati uporabljeni izključno v

raziskovalne namene; zaproseni so bili, da odgovarjajo čimbolj iskreno in na vsa vprašanja. Pred reševanjem so bila glasno podana navodila za reševanje, prav tako tudi način odgovarjanja na vprašanja.

Merski instrument

Vprašalnik, ki je nastal za potrebe raziskave, je bil sestavljen iz treh delov. Prvi del je vseboval vprašanja glede spola, starosti in razreda/letnika, ki ga mladostnik obiskuje, drugi del je vseboval Lestvico vpletenosti staršev iz vprašalnika Stil starševstva in vpletenost staršev (ang. *Parenting Style and Parental Involvement PSPI*; Paulson, 1994), ki vsebuje 22 postavk, na katere so udeleženci odgovarjali s pomočjo 5-stopenjske lestvice (1 – *nikakor se ne strinjam*, 2 – *se pretežno ne strinjam*, 3 – *sem neodločen/-a*, 4 – *pretežno se strinjam*, 5 – *se povsem strinjam*). Ker je Lestvica vpletenosti staršev iz vprašalnika Stil starševstva in vpletenost staršev v angleškem jeziku, smo se oprli na slovenski prevod (Fošnarič, 2006). Tretji del je vseboval vprašanja, vezana na uporabo psihoaktivnih snovi pri mladostnikih: cigaret, alkohola, marihuane in ostalih nedovoljenih psihoaktivnih snovi (amfetamini in druga poživila, ekstazi in druge plesne droge, LSD in drugi halucinogeni, kokain, heroin in drugi opiat, inhalanti in druge droge, kjer so anketiranci lahko sami napisali psihoaktivno snov, ki so jo poskusili, pa ni bila navedena v vprašalniku). Za ta prispevek so aktualna vprašanja, ki jih navajamo v nadaljevanju:

- 1) ali so mladostniki omenjene psihoaktivne snovi že poskusili;
- 2) koliko so bili stari pri prvih poskusih;
- 3) kako pogosto so uporabljali cigarete ali alkohol v zadnjem letu in zadnjih 30 dneh ter
- 4) kako pogosto so uporabljali marihuano do anketiranja in zadnjih 30 dneh.

Vprašalnik smo predhodno sondažno preizkusili na vzorcu devetih mladostnikov in ugotovili, da ustreza raziskavi. Za Lestvico vpletenosti staršev smo izračunali mero zanesljivosti. Koefficient zanesljivosti lestvice (Cronbach koefficient $\alpha = 0,78$) se je pokazal za zadovoljiv.

Obdelava podatkov

Podatke smo statistično obdelali v skladu z nameni in predvidevanji raziskave s pomočjo statističnega programskega paketa SPSS za Windows. Obdelani so na nivoju deskriptivne in inferenčne statistike.

Uporabljeni so naslednji postopki:

- frekvenčne distribucije (f , $f\%$) za posamezne spremenljivke;

- osnovna deskriptivna statistika (aritmetična sredina, standardni odklon, najmanjša in največja vrednost, koeficient asimetrije, koeficient sploščenosti, koeficient variacije);
- bivariatna korelacija za ugotavljanje povezanosti med vključenostjo staršev v šolanje otroka in mladostnikovo uporabo psihoaktivnih snovi.

Rezultati in interpretacija

Najprej bomo predstavili stopnjo vključenosti staršev v šolanje otrok, za tem uporabo psihoaktivnih snovi pri mladostnikih in na koncu povezanost med tema pojavoma.

Vključenost staršev v šolanje otroka

Za Lestvico vpletenosti staršev smo najprej izračunali ocene parametrov osnovne deskriptivne statistike.

Tabela 1: Numerus (n), aritmetična sredina ($\bar{x}$) standardni odklon (s), najmanjša (MIN), največja (MAX) vrednost, koeficient asimetrije (KA), koeficient sploščenosti (KS) in koeficient variabilnosti (KV) za vključenost staršev v šolanje otroka.

Lestvica vpletenosti staršev	n	Min	Max	$\bar{x}$	s	KA	KS	KV%
	368	46	109	81,28	11,07	-0,39	-0,09	13,6

Iz tabele vidimo, da koeficient asimetrije (KA) kaže, da je distribucija simetrična za lestvico. Koeficient sploščenosti (KS) kaže, da so distribucije za lestvico normalne. Glede na delež aritmetičnih sredin, ki ga zavzema standardni odklon, smo ocenili, da so bili mladostniki pri odgovorih o vključenosti staršev v njihovo šolanje dokaj homogeni (KV % = 13,5 %). Pokazalo se je, da so bili v vzorec zajeti mladostniki s povprečno stopnjo vključenosti staršev v njihovo šolanje.

Uporaba psihoaktivnih snovi pri mladostnikih

V nadaljevanju nas je zanimalo, kako pogosti so poskusi psihoaktivnih snovi med mladostniki. Torej, koliko mladostnikov je že poskusilo cigareto, alkohol, marihuano in ostale nedovoljene psihoaktivne snovi. V tabeli, ki sledi, prikazujemo, koliko mladostnikov je že poskusilo cigareto, alkohol, marihuano in ostale nedovoljene psihoaktivne snovi.

Ugotovili smo, da je 41,1 % mladostnikov že poskusilo cigareto. Alkohol je poskusilo 82,1 % mladostnikov. Očitno gre pri alkoholu za precej razširjeno psihoaktivno snov, ki je kulturno zelo sprejeta in tolerirana.

Tabela 2: Število (f) in strukturni odstotki (f%) mladostnikov po poskusu cigarete, alkohola, marihuane in ostalih nedovoljenih psihoaktivnih snovi.

Poskus	cigarete		alkohola		marihuane		ostalih nedovoljenih psihoaktivnih snovi	
	f	f %	f	f %	f	f %	f	f %
Da	166	41,1	331	82,1	78	19,6	51	12,8
Nc	238	58,9	72	17,9	319	80,4	346	87,2
Skupaj	404	100,0	403	100,0	397	100,0	397	100,0

Pri vprašanju, koliko mladostnikov je že poskusilo marihuano, jih je 19,6 % mladostnikov odgovorilo pritrdilno. Ostale nedovoljene psihoaktivne snovi (v spremenljivki smo upoštevali amfetamine in druga poživila, ekstazi in druge plesne droge, LSD in druge halucinogene, kokain, heroin in druge opiate, inhalante ali drugo drogo) je poskusilo 12,8 % mladostnikov.

Tudi evropsko poročilo o drogah EMCDDA (Evropski center za spremljanje drog in zasvojenosti z drogami – ang. *European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction*, 2016) navaja, da je marihuana v državah Evropske unije najpogosteje uporabljena nedovoljena psihoaktivna snov. Trendi kažejo, da se uporaba povečuje, s tam pa zaskrbljenost zaradi močnejšega učinka in posledično pogostejšega povpraševanja po zdravljenju zaradi posledic uporabe.

Število različnih vrst psihoaktivnih snovi, ki jih je mladostnik poskusil, starost prvih poskusov in pogostost uporabe

Z raziskavo smo želeli priti tudi do podatkov, koliko različnih vrst psihoaktivnih snovi je mladostnik že poskusil, koliko je bil star ob prvem poskusu ter ugotoviti nadaljnjo uporabo psihoaktivnih snovi. V naslednji tabeli so prikazani strukturni odstotki mladostnikov po številu psihoaktivnih snovi, ki jih je mladostnik že poskusil.

Tabela 3: Število (f) in strukturni odstotki (f%) mladostnikov po številu psihoaktivnih snovi, ki jih je mladostnik poskusil.

Število psihoaktivnih snovi, ki jih je mladostnik že poskusil	f	f %
0	62	15,7
1	157	39,6
2	96	24,2
3	55	13,9
4	14	3,5

Število psihoaktivnih snovi, ki jih je mladostnik že poskusil	f	f %
5	8	2,0
6	2	0,5
7	1	0,3
8	/	/
9	/	/
10	1	0,3
Skupaj	396	100,0

Iz tabele je razvidno, da zgolj 15,7 % mladostnikov še ni poskusilo nobene psihoaktivne snovi. Največ mladostnikov (39,7 %) je poskusilo eno psihoaktivno snov, sledijo jim tisti, ki so poskusili dve (24,2 % mladostnikov), 13,9 % pa jih je poskusilo tri različne psihoaktivne snovi. V nadaljevanju so pri večjem številu poskusov različnih psihoaktivnih snovi odstotki nizki. Starost mladostnikov ob prvih poskusih cigaret, alkohola in marihuane prikazujemo v naslednji tabeli.

Tabela 4: Število (f) in strukturni odstotki (f%) mladostnikov po starosti prvega poskusa PAS.

Starost prvega poskusa PAS	cigarete		alkohola		marihuane	
	f	f %	f	f %	f	f %
11 let in manj	30	18,1	100	30,4	1	1,3
12 let	16	9,6	43	13,1	1	1,3
13 let	31	18,7	68	20,7	4	5,2
14 let	32	19,3	67	20,4	8	10,4
15 let	43	25,9	41	12,5	44	57,1
16 let in več	14	8,4	10	3,0	19	24,7
Skupaj	166	100,0	329	100,0	77	100,0

Iz tabele vidimo, da je v starosti 11 let in manj največ mladostnikov (30,4 %) poskusilo alkohol. Prvi poskusi alkohola so v večji meri še v starosti 13 (20,7 %) in 14 let (20,4 %).

Največ mladostnikov (25,9 %) je prvič poskusilo cigareto v starosti 15 let, jih je pa približno petina (18,1 %) poskusila cigareto že v starosti 11 let in manj. Prav tako je največ prvih poskusov marihuane v starosti 15 (57,1 %) in 16 let (24,7 %). Uporaba marihuane se začne pojavljati v kasnejših letih v primerjavi z uporabo cigaret in alkohola. Tudi izsledki drugih (Bachman et al., 2008; Evropsko poročilo ESPAD, 2015; Koprivnikar, 2015) kažejo, da se poskusi cigaret in alkohola pri mladih zgodijo v nižji starosti kot poskusi marihuane in ostalih nedovoljenih psihoaktivnih snovi. Bachman et al. (2008) navajajo, da so tisti, ki so poskusili marihuano,

skoraj vedno prej poskusili cigareto in alkohol. Prav tako večina mladih kot prvo nedovoljeno psihoaktivno snov poskusi marihuano, šele kasneje se pridružujejo ostale nedovoljene psihoaktivne snovi. Ugotovitve presečne ankete (ibid.) so pokazale, da je bila uporaba marihuane izrazito višja med 16-letniki kot med 14-letniki.

Sledi še prikaz pogostosti uporabe cigaret, alkohola in marihuane. Glede pogostosti uporabe alkohola in cigaret prikazujemo pogostost uporabe zadnje leto in zadnjih 30 dni. Glede pogostosti uporabe marihuane pa prikazujemo pogostost uporabe do anketiranja in zadnjih 30 dni.

Tabela 5: Število (f) in strukturni odstotki (f%) mladostnikov po pogostosti kajenja cigaret v zadnjem letu.

Pogostost kajenja cigaret v zadnjem letu	f	f %
nikoli	32	19,5
1-2-krat	39	23,8
3-5-krat	15	9,1
6-9-krat	10	6,1
10-19-krat	15	9,1
20-3-krat	8	4,9
40-krat in več	8	4,9
vsakodnevno	37	22,6
Skupaj	164	100,0

Od tistih, ki so cigareto že poskusili, jih približno četrtna (22,6 %) kadi cigarete vsakodnevno. V zadnjem letu jih ni kadilo 19,5 % in 1-2-krat v letu jih je še kadilo 23,8 % mladostnikov. Podatki raziskave HBSC 2014 za Slovenijo (Koprivnikar, 2015) kažejo, da je 40 % 15-letnikov že kadilo cigareto, med temi jih 13,1 % kadi vsaj enkrat tedensko, od tega 65,1 % vsak dan. Izsledki naše raziskave so pokazali višji odstotek mladih, ki kadijo cigarete vsakodnevno, vendar je naša raziskava zajela tudi mladostnike, stare 16 let, kar je lahko razlog, da je odstotek višji.

Tabela 6: Število (f) in strukturni odstotki (f%) mladostnikov po pogostosti kajenja cigaret zadnjih 30 dni.

Pogostost kajenja cigaret zadnjih 30 dni	f	f %
nikoli	80	48,8
1 dan	20	12,2
2-7 dni	21	12,8
8-19 dni	9	5,5
20-30 dni	34	20,7
Skupaj	164	100,0

V zadnjem mesecu je petina mladostnikov (20,7 %) kadila cigareto skoraj vsakodnevno (20–30 dni v mesecu). Skoraj polovica mladostnikov (48,8 %), ki so cigareto že poskusili, pa cigaret v zadnjem mesecu ni kadila. Rezultati raziskave za Slovenijo (Stergar in Urdih Lazar, 2014) kažejo višji odstotek poskusov cigaret pri mladostnikih (60 %), vendar nižji odstotek mladostnikov (32 %), ki so kadili cigareto v zadnjih 30. dneh kot izsledki naše raziskave. Pogostost uporabe alkohola pri mladostnikih prikazuje naslednji tabeli.

Tabela 7: Število (f) in strukturni odstotki (f%) mladostnikov po pogostosti pitja alkohola v zadnjem letu.

Pitje alkohola v zadnjem letu	f	f %
nikoli	38	11,6
1–2-krat	94	28,6
3–5-krat	57	17,3
6–9-krat	48	14,6
10–19-krat	52	12,8
20–39-krat	29	8,8
40-krat in več	18	5,5
vsakodnevno	3	0,9
Skupaj	329	100,0

Največji odstotek mladostnikov, ki so že poskusili alkohol, je v zadnjem letu pilo alkohol 1–2-krat (28,6 %), približno 1-krat na mesec (10–19-krat na leto) jih je pilo 12, 8 %, 1-krat na teden (40-krat in več v letu) pa 5,5 % mladostnikov.

Tabela 8: Število (f) in strukturni odstotki (f%) mladostnikov po pogostosti pitja alkohola zadnjih 30 dni.

Pitje alkohola zadnjih 30 dni	f	f %
nikoli	140	42,7
1 dan	96	29,3
2–7 dni	79	24,1
8–19 dni	7	2,1
20–30 dni	6	1,8
Skupaj	328	100,0

42,7 % mladostnikov alkohola v zadnjem mesecu ni pilo. En dan jih je pilo 29,3 %. Iz tabele lahko vidimo, da 72 % mladostnikov v zadnjem mesecu ni pilo alkohola ali so pili samo 1 dan. Raziskava HBSC 2014 za Slovenijo (Koprivnikar, 2015) je pokazala, da je 13,9 % mladostnikov pilo alkohol vsaj enkrat tedensko.

Prikazujemo še pogostost uporabe marihuane (do sedaj in zadnjih 30 dni).

Tabela 9: Število (f) in strukturni odstotki (f%) mladostnikov po pogostosti uporabe marihuane do sedaj.

Pogostost uporabe marihuane do sedaj	f	f %
samo 1 krat	22	29,3
2–5-krat	20	26,7
5–10-krat	10	13,3
več kot 10-krat	23	30,7
Skupaj	75	100,0

Približno 30 % mladostnikov, ki je marihuano že poskusilo, jo je uporabilo samo enkrat v življenju. Prav tako je 30,7 % mladostnikov marihuano kadilo že več kot 10-krat. Približno 70 % mladostnikov, ki so marihuano že poskusili, jo je v življenju uporabilo več kot enkrat. To pomeni, da niso ostali samo pri poskusu.

Tabela 10: Število (f) in strukturni odstotki (f%) mladostnikov po pogostosti uporabe marihuane zadnjih 30 dni.

Pogostost uporabe marihuane zadnjih 30 dni	f	f %
nikoli	37	49,3
1 dan	17	22,7
2–7 dni	13	17,3
8–19 dni	3	4,0
20–30 dni	5	6,7
Skupaj	75	100,0

Marihuano je v zadnjem mesecu skoraj vsakodnevno (20–30 dni) uporabilo 6,7 % mladostnikov. Približno tedensko (2–7 dni v mesecu) je marihuano uporabilo 17,3 % mladostnikov. Raziskava HBSC 2014 za Slovenijo (Koprivnikar, 2015) navaja, da je marihuano v zadnjih 12. mesecih uporabilo 18,7 % 15-letnikov. Zadnjih 30 dni pa je marihuano uporabilo 10,3 % 15-letnikov.

Povezanost med vključenostjo staršev v šolanje otroka in mladostnikovo uporabo psihoaktivnih snovi

Raziskavo zaključujemo s prikazom povezanosti med vključenostjo staršev v šolanje otroka in mladostnikovo uporabo psihoaktivnih snovi.

Prikazali bomo izide bivariatne korelacijske analize vključenosti staršev v šolanje otroka, števila različnih vrst psihoaktivnih snovi, ki jih

je mladostnik poskusil, starosti prvih poskusov in pogostosti uporabe psihoaktivnih snovi.

Kot prve prikazujemo rezultate analize povezanosti med vključenostjo staršev v šolanje otroka in številom vseh psihoaktivnih snovi, ki jih je mladostnik poskusil.

Tabela 11: Izid bivariatne korelacije med vključenostjo staršev v šolanje otroka in številom vseh psihoaktivnih snovi, ki jih je mladostnik poskusil.

Število psihoaktivnih snovi	Vključenost staršev		
	r	P	r ²
	-0,252	0,000	0,064

Izid bivariatne korelacijske analize je pokazal, da je korelacija med spremenljivkama negativna in statistično značilna ($P = 0,000$). Iz tega sledi, da če je stopnja vključenosti staršev v šolanje otrok višja, bo pri mladostnikih manj poskusov različnih vrst psihoaktivnih snovi. Hipotezo H1 smo tako potrdili. Odstotek pojasnjene variance je 6 % ($r^2 = 0,06$), torej se kaže majhen do srednje velik učinek vključenosti staršev v šolanje otroka na število vseh psihoaktivnih snovi, ki jih je mladostnik poskusil.

Raziskava El Nokali s sodelavci (2010) je pokazala, da vključenost staršev v šolanje lahko izboljša učno uspešnost otroka, kar vpliva na njegovo vedenje in posledično zmanjšuje otrokove vedenjske težave, kamor pa štejemo tudi uporabo psihoaktivnih snovi.

V naslednji tabeli prikazujemo rezultate analize povezanosti med vključenostjo staršev v šolanje otroka in starostjo prvega poskusa cigaret, alkohola in marihuane.

Tabela 12: Izid bivariatne korelacije med vključenostjo staršev v šolanje otroka in starostjo prvega poskusa cigarete, alkohola in marihuane.

Starost prvega poskusa	Vključenost staršev		
	r	P	r ²
cigarete	-0,013	0,874	0,000
alkohola	0,086	0,140	0,007
marihuane	0,298	0,010*	0,089

Iz tabele razberemo, da vključenost staršev ni statistično značilno povezana s starostjo prvega poskusa cigaret ($P = 0,874$) in alkohola ($P = 0,140$); učinek vključenosti je, kot kaže, majhen ($r^2 < 0,01$). Raziskovalne hipoteze H2 za cigarete in alkohol nismo potrdili. Rezultati raziskave Bachman in sodelavcev (2008) pa so pokazali, da se je starševska

vklučenost v šolanje otrok pri 14-ih pokazala za skromen varovalni učinek glede kajenja cigaret, vsaj pri nižji starosti. Prav tako so rezultati raziskave pokazali, da je uporaba alkohola pri mladostnikih v starosti 14 let manj pogosta, kjer so starši vključeni v šolanje otroka. Ugotovitve raziskave (ibid.) so pri bivariatni korelaciji pokazale, da je opustitev šolanja povezana z uporabo alkohola pri 14. letih. Zgodnja uporaba alkohola je tako eden od napovedovalcev opustitve šolanja.

Naša raziskava je pokazala, da je korelacija med vključenostjo staršev in starostjo prvega poskusa marihuane pozitivna in statistično značilna ($P = 0,010$), pri čemer je učinek vloge staršev srednje velik (9 %). Kaže se, da se z večjo vključenostjo staršev viša tudi starost prvih poskusov marihuane. S tem potrjujemo hipotezo H_2 za marihuano. Tudi raziskava Bachman et al. (2008) navaja, da vključenost staršev v šolanje otrok v starosti 14 let vpliva kot varovalni dejavnik glede uporabe marihuane. Rezultati raziskave (ibid.) so pokazali, da je bila uporaba marihuane v starosti 18 let skoraj dvakrat bolj verjetna pri tistih, katerih starši so bili pred štirimi leti najmanj vključeni, v primerjavi s tistimi, katerih starši so bili pretežno vključeni.

V naslednji tabeli prikazujemo rezultate analize povezanosti med vključenostjo staršev v šolanje otroka in mladostnikovo pogostostjo uporabe cigaret, alkohola in marihuane.

Tabela 13: Izid bivariatne korelacije med vključenostjo staršev v šolanje otroka in pogostostjo uživanja cigaret in alkohola (v zadnjem letu in zadnjih 30 dni) ter marihuane (do sedaj in zadnjih 30 dni).

Pogostost uživanja		Vključenost staršev		
		r	P	r ²
cigaret	zadnje leto	-0,160	0,053*	0,026
	zadnjih 30 dni	-0,149	0,072	0,022
alkohola	zadnje leto	-0,209	0,000*	0,044
	zadnjih 30 dni	-0,180	0,002*	0,032
marihuane	do sedaj	-0,164	0,128	0,027
	zadnjih 30 dni	-0,274	0,011*	0,075

Vse korelacije med vključenostjo staršev v šolanje otroka na eni strani in pogostostjo uporabe psihoaktivnih snovi na drugi strani so negativne, kar pomeni, da če je stopnja vključenosti staršev v šolanje otrok višja, bodo mladostniki manj pogosto uporabili cigarete, alkohol in marihuano. Statistično značilno to velja za kajenje cigaret ($P = 0,053$) in pitje alkohola ($P = 0,000$) zadnje leto, zadnjih 30 dni pa za alkohol ($P = 0,002$) in za marihuano ($P = 0,011$), tendenčno tudi za kajenje cigaret ($P = 0,072$).

Na tej osnovi potrjujejo hipotezo H₃. Velja pa izpostaviti, da je v vseh teh primerih učinek vključenosti staršev v šolanje otroka majhen ($r^2 < 0,10$).

Zaključek

Z obdobjem mladostništva se povečajo možnosti tveganih vedenj pri otroku. Pri nekaterih mladostnikih so ta tvegana vedenja, ki so tudi rizična, eksperimentiranje in uporaba alkohola, cigaret, marihuane in drugih nedovoljenih psihoaktivnih snovi.

Pričujoča raziskava je preučevala prve poskuse psihoaktivnih snovi pri mladostnikih in stopnjo vključenosti staršev v šolanje otroka ter njuno povezanost. Kot smo z raziskavo potrdili, se začnejo prvi poskusi psihoaktivnih snovi pri mladostnikih pojavljati v procesu odraščanja. V prispevku smo tako za mladostnikovo varno odraščanje, kamor umeščamo mladostništvo brez psihoaktivnih snovi, izpostavili pomen družine za mladostnika in vzgojni stil staršev ter vključenost staršev v šolanje.

Pri preučevanju povezanosti med vključenostjo staršev v šolanje otroka na eni strani in uporabo psihoaktivnih snovi pri mladostnikih na drugi strani smo ugotovili, kakor smo predpostavili (H₁, H₂ in H₃), da se z višjo vključenostjo staršev v šolanje otroka niža število poskusov različnih vrst psihoaktivnih snovi pri mladostnikih, pogostost uporabe cigaret, alkohola in marihuane, viša pa se starost mladostnikov ob prvih poskusih marihuane. Nismo pa potrdili povezanosti med vključenostjo staršev v šolanje otroka in starostjo prvega poskusa cigaret in alkohola pri mladostnikih. Spoznanje, da aktivna vključenost staršev v šolanje njihovih otrok zmanjšuje verjetnost mladostnikove uporabe psihoaktivnih snovi, kaže na pomemben varovalni dejavnik.

V preteklosti je bilo večkrat poudarjeno sporočilo »družina kot varovalni dejavnik«¹ proti psihoaktivnim snovem. S tem seveda soglašamo, saj smo z raziskavo to tudi izpostavili. Vendar spoznanje, da vključenost staršev v otrokovo šolanje izboljša otrokovo učno uspešnost in posledično zmanjšuje otrokove vedenjske težave, nakazuje povezavo med učenim uspehom kot preventivnim dejavnikom za uporabo psihoaktivnih snovi (El Nokali et al., 2010). Tako se poraja vprašanje, kakšen je vpliv šole na učni uspeh in mladostnikovo uporabo psihoaktivnih snovi. Menimo, da šola in učitelji lahko vplivajo. Šola lahko z določenimi pristopi in dogajanji vpliva na posameznika, ki je izpostavljen ogrožajočim dejavnikom, in na ta način zmanjšuje ali celo izniči učinke neugodnih družinskih okoliščin.

Kljub temu pa ne smemo prezreti, da je razlogov za uporabo psihoaktivnih snovi pri mladostnikih veliko in pri vseh niso enaki. V večini primerov gre za splet različnih dejavnikov, kot so radovednost, dolgčas, uporništvu, težave pri vključevanju med vrstnike, bežanje pred slabim

počutjem ... Skratka: veliko je iztočnic za nadaljnje raziskovanje in iskanje preventivnih vplivov na uporabo psihoaktivnih snovi pri mladostnikih.

Spričo dejstva, da naša raziskava temelji na neslučajnostnem namenskem vzorcu, rezultatov ne moremo posploševati na konkretno populacijo, ampak na hipotetično, to je populacijo, podobno našemu vzorcu.

Literatura

- Allen, J. P., McElhaney, K. B., Land, D. J., Kupermic, G. P., Moore, C. W., O'Beirne-Kelly, H. idr. (2003). A secure base adolescence: Markers of attachment security in the mother-adolescent relationship. *Child Development*, 74, 292-307.
- Bachman, J. G., O'Malley, P. M., Schulenberg, J. E., Johnston, L. D., Freedman-Doan, P. in Messersmith, E. E. (2008). *The Education-Drug Use Connection: How Successes and Failures in School Relate to Adolescent Smoking, Drinking, Drug Use, and Delinquency*, New York: Taylor & Francis Group.
- Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *The Journal of Early Adolescence*, 11(1), 56-95.
- Becerra, D. in Castillo, J. (2011). Culturally protective parenting practices against substance use among adolescents in Mexico. *Journal of Substance Use*, 16(2), 136-149.
- Becona, E., Martinez, U., Calafat, A., Juan, M., Ramon Fernandez-Hermida, J. in Secades-Villa, R. (2012). Parental styles and drug use. *Drugs-Education Prevention and Policy*, 19(1), 1-10.
- Chen, C. Storr, C.L. in Anthony, J.C. (2005). Influences of parenting practices on the risk of having a chance to try cannabis. *Pediatrics*, 115(6), 1631-1639.
- Ciairano, S., Van Schuur, W., Molinengo, G., Bonino, S. in Miceli, R. (2006). The use of psychoactive substances among Dutch and Italian adolescents: The contribution of personal and relational resources and vulnerabilities. *European Journal of Developmental Psychology*, 3, 321-337.
- Cohen, D. A, Rice, J. (1997). Parenting styles, adolescent substance use, and academic achievement. *Journal of Drug Education*, 27(2), 199-211.
- Cugmas, Z. (2012). *EERA: Parental Involvement in College Students' Education*. Conference: ECER 2012, The Need for Educational Research to Champion Freedom, Educational and Development for All. <http://www.eera-ecer.de/ecer-programmes/pdf/conference/6/contribution/16411/> (3. 7. 2015).

- Cugmas, Z., Kepe-Globevnik, N., Pogorevc Merčnik, J. in Štemberger, T. (2010). Vpletenost staršev v otrokovo šolanje. *Sodobna pedagogika*, 2, 318–337.
- Dolenc, P. (2015). Stres in spoprijemanje s stresom v mladostništvu. *Revija za elementarno izobraževanje*, 8(4), 177–189.
- Durkin, K. (1995). *Developmental social psychology*, Cambridge: Blackwell.
- El Nokali, N. E., Bachman, H. J. in Votruba-Drzal, E. (2010). Parent involvement and children's academic and social development in elementary school. *Child Development*, 81, 988–1005.
- Evropsko poročilo ESPAD (2015). <http://www.espad.org/report/home/> (5. 4. 2017).
- Evropsko poročilo o drogah EMCDDA (2016). <http://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/2637/TDAT16001SLN.pdf> (30. 3. 2017).
- Fošnarič, V. (2006). Socialna anksioznost različno starih mladostnikov in njihovo družinsko okolje. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Gonzalez-DeHass, A. R., Willems, P. P., in Doan Holbein, M. F. (2005). Examining the relationship between parental involvement and student motivation. *Educational Psychology Review*, 17(2), 99–123.
- Grolnick, W.S. in Slowiaczek, M. L. (1994). Parents' involvement in children's schooling: A Multidimensional conceptualization and motivational model. *Child Development*, 65, 237–252.
- Grün, A. in Robben, R. (2009). *Postavljajmo meje in jih spoštujmo*, Maribor: Slomškova založba.
- Hill, N. E. in Taylor, L. C. (2004). Parental school involvement and children's academic achievement. Pragmatics and issues. *Current Directions in Psychological Science*, 13, 161–164.
- Hill, N. E., Castellino, D. R., Lansford, J. E., Nowlin, P., Dodge, K. A., Bates, J. E. in Pettit, G.S. (2004). Parent academic involvement as related to school behavior, achievement and aspirations: Demographic variations across adolescence. *Child Development*, 75(5), 1491–1509.
- Hočevar, A. (2005). *Preprečevanje rabe in zlorabe drog: starši med stroko in ideologijo*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, Univerza v Ljubljani, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Univerza v Ljubljani.
- Hoover-Dempsey, K. V. in Sandler, H. M. (1997). Why do parents become involved in their children's education? *Review of Educational Research*, 67, 3–42.
- Hovnik Keršmanc, M., Zorko, M., Macur, M. (2015). Uporaba tobaka, alkohola in prepovedanih drog med prebivalci Slovenije ter neenakosti

- in kombinacije te uporabe. http://www.nijz.si/sites/www.nijz.si/files/publikacije-datoteke/uporaba_tobaka_alkohola_in_drog.pdf (28. 4. 2017).
- Intihar, D. in Kepec, M. (2002). *Partnerstvo med domom in šolo: priročnik za učitelje, svetovalne delavce in ravnatelje*, Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Izzo, C. V., Weisberg, R. P., Kaspro, W. J., in Fendrich, M. (1999). A longitudinal assessment of teacher perceptions of parent involvement in children's education and school performance. *American Journal of Community Psychology*, 27(6), 817–839.
- Johnson, V., Pandina, R. J. (2009). Effects of the family environment on adolescent substance use, delinquency, and coping styles. *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, 17(1), 71–88.
- Juul, J. (2008). *To sem jaz! Kdo si pa ti?: o bližini spoštovanju in mejah med odraslimi in otroki*, Radovljica: Didakta.
- Kastelic, A. in Mikulan, M. (2004). *Mladostnik in droga: priročnik za starše in učitelje*, Ljubljana: Prohealth.
- Kelly, A.B., O'Flaherty, M., Toumbourou, J. W., Connor, J. P., Hemphill, S. A., & Catalano, R. F. (2011). Gender differences in the impact of families on alcohol use: A lagged longitudinal study of early adolescents. *Addiction*, 106, 1427–1436.
- Kobolt, A. (2010): Izstopajoče vedenje, šola, družbeni kontekst. V: Kobolt, A. (ur.). *Izstopajoče vedenje in pedagoški odzivi*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, 7–23.
- Koprivnikar, H. (2015). Tvegana vedenja. V: Jeriček Klanšček, H., Bajt, M., Koprivnikar, H., Drev, A., Pucelj, V. in Zupanič, T. (ur.). *Z zdravjem povezana vedenja v šolskem obdobju med mladostniki v Sloveniji: Izsledki mednarodne raziskave HBSC, 2014*, 49–58. (20. 9. 2015).
- Kpozehouen, A., Ahanhanzo, Y.G., Paraiso, M. N., Munezero, F., Saizonou, J. Z., Makoutode, M. et al. (2015). Factors associated with psychoactive substance use among Beninese adolescents. *Sante Publique*, 27(6), 871–880.
- Lamborn, S. D., Mounts, N. S., Steinberg, L., Dornbusch, S. M. (1991). Patterns of competence and adjustment among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent, and neglectful families. *Child Development*, 62(5), 1049–1065.
- Li, K. H., Kelly, A. B., Chan, G. C. K., Toumbourou, J. W., Patton, G. C. in Williams, J. W. (2014). The association of puberty and young adolescent alcohol use: Do parents have a moderating role?. *Addictive Behaviors*, 39, 1389–1393.

- Montgomery, C., Fisk, J. E., Craig, L. (2009). The effects of perceived parenting style on the propensity for illicit drug use: the importance of parental warmth and control. *Drug Alcohol Review*, 27(6), 640–649.
- Mrgole, A. in Mrgole, L. (2013). *Izštekanj najstniki in starši, ki štekajo: starši – tukaj in zdaj*, Kamnik: Zavod Vežal.
- Nüssdorfer, V. (2012). *Živi in pusti živeti*, Dob pri Domžalah: Miš.
- Pahole, M. (2011). Družina v zrcalu mladostnika. http://261.gvs.arnes.si/bso-la.si/wp-content/uploads/2011/09/Marinka_Pahole.pdf. (27. 5. 2015).
- Pantley, E. (2007). *Z otrokom lahko sodelujete*, Radovljica: Didakta.
- Paulson, S. E. (1994). Parenting style and parental involvement (PSPI). [http://diginole.lib.fsu.edu/islandora/object/fsu:176346/datastream/PDF/view\(14.12.2014\)](http://diginole.lib.fsu.edu/islandora/object/fsu:176346/datastream/PDF/view(14.12.2014)).
- Peček Čuk, M. in Lesar, I. (2009). *Moč vzgoje: sodobna vprašanja teorije vzgoje*, Ljubljana: Tehniška založba Slovenije.
- Petek, J. (2008). *Odnos do telesa na poti iz odvisnosti*, Ljubljana: Sonce.
- Poljšak Škraban, O. (2002). Mladostnik/ca v družini in medsebojno doživljanje družinskih članov. *Socialna pedagogika*, 6(4), 369–394.
- Pomerantz, E. M., Moorman, E. A., Litwack, S. D. (2007). The How, Whom, and Why of Parent's Involvement in Children's Academic Lives: More Is Not Always Better. *Review of Educational Research*, 77(3), 373–410.
- Pšunder, M. (1994). *Knjižica za učitelje in starše*, Maribor: Založba Obzorja.
- Puklek Levpušček, M. (2011). Odnos s starši – pot k samostojnosti in podaljšana odvisnost. V Puklek Levpušček, M. in Zupančič, M. (ur.). *Študenti na prehodu v odraslost*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 71–108.
- Puklek Levpušček, M. in Zupančič, M. (2009). *Osebnostni, motivacijski in socialni dejavniki učne uspešnosti*, Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.
- Rogge, J. U. (2004). *Med popustljivostjo in strogostjo*, Tržič: Učila International.
- Roškar, S. (2009). Kakšni so mladi – jih poznamo? V: Tančič, A., Poštuvan, V. in Roškar, S. (ur.). *Spregovorimo o samomoru med mladimi*. Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja RS, 25–31.
- Steinberg, L., Lamborn, S.D., Dornbusch, S. M. in Darling, N. (1992). Impact of parenting practices on adolescent achievement: Authoritative parenting, school involvement, and encouragement to succeed. *Child Development*, 63, 1266–1281.

- Stergar, E. (1992). Razširjenost pitja alkoholnih pijač in kajenja cigaret med slovenskimi srednješolci – rezultati mnenjske raziskave. *Zdrav Vestn*, 61, 137–140.
- Stergar, E. (1998). Kajenje tobaka, uživanje alkohola in psihoaktivnih snovi. V: Tomori, M. in Stikovič, S. (ur.). *Dejavniki tveganja pri slovenskih srednješolcih*. Ljubljana: Psihiatrična klinika, 97–123.
- Stergar, E. in Urdih Lazar, T. (2014). *ESPAD: Evropska raziskava o alkoholu in preostalih drogah med šolsko mladino, Slovenija 2011*, Ljubljana: Univerzitetni klinični Center Ljubljana, Klinični inštitut za medicino dela, prometa in športa, Ministrstvo za zdravje, Urad za droge.
- Trampuž, D. (1994). Družina kot vir stiske posameznika. V Tekavčič-Grad, O. (ur.). *Pomoč človeku v stiski*. Ljubljana: Litterapicta, 163–172.
- Ule, M. (2002). Spremembe odraščanja v sodobnih družbah tveganj. *Socialna pedagogika*, 6(3), 221–238.
- Ule, M. (2008). *Za vedno mladi? : socialna psihologija odraščanja*, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Ule, M. in Kuhar, M. (2002). Sodobna mladina: Izziv sprememb. V: Mihelj, V. (ur.). *Mladina 2000: Slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport – Urad Republike Slovenije za mladino; Maribor: Aristej, 39–78.
- Ule, M., Renar, T., Mencin Čeplak, M. in Tivadar, B. (2000). *Socialna ranljivost mladih*, Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino in Založba Aristej.
- Vodopivec, V. (1998). Družina in šola življenjski učitelji. V Žerovnik, A. (ur.). *Družina – šola: zbornik simpozija, 6. in 7. november 1997*. Ljubljana: Pedagoški inštitut, 294–315.
- Vpis 2014/15 (b. d.). http://www.mizs.gov.si/si/delovna_podrocja/direktorat_za_srednje_in_visje_solstvo_ter_izobrazevanje_odraslih/srednjesolsko_izobrazevanje/vpis_v_srednje_ole/vpis_201415/ (10. 6. 2015)
- Zorko, M., Hočevar, T., Tančič Grum, A., Kerstin Petrič, V., Radoš Krnel, S., Lovrečič, M., Lovrečič, B. (2014). Alkohol v Sloveniji. Trendi v načinu pitja, zdravstvene posledice škodljivega pitja, mnenja akterjev in predlogi ukrepov za učinkovitejšo alkoholno politiko. http://www.nijz.si/sites/www.nijz.si/files/publikacije-datoteke/alkohol_v_sloveniji_o.pdf. (28. 4. 2017).
- Zupančič, M. (2004). Opredelitev razvojnega obdobja in razvojne naloge v mladostništvu. V: Marjanovič Umek, L. in Zupančič, M. (ur.). *Razvojna psihologija*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut, 511–524.